

Българите в Северното Причерноморие

ИЗСЛЕДВАНИЯ И МАТЕРИАЛИ

ТОМСЕДМИ

ПРЕДГОВОР

В този том са включени 61 публикации. Написани са от утвърдени университетски преподаватели и научни сътрудници от български и чуждестранни университети и академични институти, както и от няколко докторанти и студенти. Авторите представиха своите тези на седмата международна научна конференция на тема "Българите в Северното Причерноморие" (Великотърновски университет "Св. св. Кирил и Методий", 5–6 ноември 1999 г.). Провеждането на конференцията се свързва с честването на 65-годишнината на проф. д-р ист. н. Петър Тодоров – инициатор за създаването и ръководител на научната програма "Българите в Северното Причерноморие". Читателите имат възможност да се запознаят със съвременни постижения в областта на археологията, гражданската и литературната история, етнологията, фолклористиката, езикознанието, както и с някои актуални политически, културни и правни проблеми на българската диаспора в Молдова и Украйна. В отговор на отдавна назряла нужда е включена и библиография, което ще улесни по-нататъшната изследователска работа по посочената проблематика.

1. *Р. Рашиев* – За човешкия образ в Северното Причерноморие през ранното средновековие. Изяснява се проблемът за приемствеността и за различията при изобразяването на човешкото лице от сарматския до българския (прабългарския) период на обитаване на различни етноси в северночерноморските степи.

2. *П. Георгиев* – Плискова – Плисков и прабългарите в Източното Приазовие и Северното Причерноморие. Анализът на автентичните форми на името на столицата на Първото българско царство: Плескас, Плискова, Плюска град и Плисковъ показва, че то не е славянско по произход, а е донесено от прабългарите, у които се използва традиционно за означение на главното им средище с владетелска резиденция. Изхождайки от това, авторът си поставя за цел да преразгледа исторически, археологически и топонимични данни за трайното усядане на български племена в Приазовието и Поднепровието. Приведените данни му позволяват да заключи, че столичният център на Велика България на хан Кубрат се е намирал в околностите на средновековния Тмутаракан и е носел названието Кара Булгар и Плискова. Самото название издава характера ѝ на град от "лагерен" тип. На Приазовската Плискова дължи своето аналогично название средновековния руски град Псков. Името на съвременния украински град Плисков за автора е друга отправна

точка за разглеждане на сложните въпроси около етнокултурния облик на Средното Поднепровие и Южен Буг в периода VI – X в. Съпоставката на писмени сведения и корелацията им с археологически данни дават сериозни основания за изграждане на хипотезата за съществуване на държавен център на прабългарите в горното течение на р. Рос.

3. **Б. Иванов** – Коланни детайли тип “Неволино” от територията на България. В настоящата статия се представят случайно открити на територията на Североизточна България коланни накити, познати предимно от източноевропейските степи. За тяхната украса е характерна многолистна, “превързана” палмета, в която издължени заострени листа се редуват с тънки, завити навътре във вид на волути. Коланни накити с този орнамент са известни като тип “Неволино” по името на съответната култура от втората половина на VII и VIII в. След подробен анализ на находките и преглед на основните тези за техния произход се налага изводът, че появата им по границите на степта в края на VII в. може да се свърже с разселването на племена и групи от Велика България и влиянието им върху съседни народи.

4. **В. Плетньов** – Салтовски ремъчни накити от Североизточна България. Статията представя няколко апликации от Варненския археологически музей, случайни находки от Североизточна България, които имат характерна форма и украса и могат да се свържат със салтово-маяцката култура. Малкият брой на подобни паметници навежда на мисълта, че контактите между салтово-маяцката и дунавската група българи не са били много интензивни. Ако е имало голямо преселение по посока на Дунавска България, то не е засегнало централните части на държавата. Вероятно преселници-салтовци са настанени в най-североизточните погранични части на Първото българско царство на територията на съвременна Молдова. Допуска се и възможността разглежданите салтовски паметници на металопластиката на територията на Североизточна България да са донесени от маджарите при нашествието през 896 г.

5. **И. Баранов, В. Майко** – Прабългарските хоризонти на Судакското селище през средата на VIII в. – първата половина на X в.. Направен е опит за комплексно изясняване на някои материали от разкопките на салтовските постройки в Судакското селище. По материали на проведените от авторите разкопки през 1993 – 1994 г. се установяват два етапа в развитието на прабългарската култура: през втората половина на VIII в. – първата половина на IX в. и през втората половина на IX в. – първата половина на X в. Те не са породени от смяна на етническия състав на населението. Това се потвърждава от материали и от други участъци на селището.

6. **В. Майко** – Керамичният комплекс от VIII – X в. в прабългарското селище на Тепсен в Югоизточен Крим (предварителна типология). Направена е типология на керамичните материали (домакинска и кухненска керамика), открити в прабългарското селище на платото Тепсен. Те са изобщо от типа на салтово-маяцките паметници от Кримския полуостров, но имат и редица характерни особености и няколко уникални форми.

7. **И. Тесленко** – Изображения на кораб върху средновековен съд от разкопките на християнски храм на североизточния склон на Аю-Дог в Крим. Изобразен е кораб от северен тип с човешка фигура върху съд от IX – X в. Изображението има аналози в България. Възможно е да отразява поход на викингите по Причерноморието.

8. **Р. Костова** – Скалният манастир при с. Басараби в Северна Добруджа (дн. Румъния): Някои проблеми на интерпретацията. За първи път се прави опит за архитектурен и функционален анализ на скалния манастир при с. Басараби в Северна Добруджа с цел уточняване на неговата относителна датировка, хронология и идентификация. В резултат на това се стига до извода, че монашеската колония възниква в изоставената каменна кариера близо до Томи (Констанца) през първата четвърт на X в. Манастирският комплекс се развива около две отшелнически обители (ермитажи) като постепенно се оформят две функционални зони – централна, доминирана от главния манастирски храм В-4, и мемориална. Най-вероятно малкото на брой монаси са следвали лавриотска аскетична практика. Манастирът е бил подкрепян и активно посещаван от светски и духовни лица. В заключение се отбелязва значението на скалната обител като най-значимото духовно средище и поклоннически център в Северна Добруджа.

9. **И. Тесленко** – Комплекс глазирана керамика от място на корабкрушение в близост до Судак (Крим) през втората половина на XIII в.. Уникалният комплекс глазирана керамика е от потънал търговски кораб. Такава керамика била масово изнасяна по територии на Средиземноморието и Причерноморието през втората половина на XIII в. – първата половина на XIV в. Възможно е да е произведена в средновековната Никея (съвременния Изник).

10. **С. Зеленко** – Корабкрушение през XIII в. близо до Солдай. Съобщават се данни от подводно-археологически изследвания на потънал през XIII в. кораб близо до Судак (средновековния Солдай). По предварителни данни товарът на кораба се е състоял от литоси, амфори, кухненска керамика, стъклени изделия и поливна керамика. Корабът е потънал вследствие на пожар.

11. **К. Попконстантинов** – Два средновековни амулета от Добруджа. Статията представя два непубликувани оловни амулета от Добруджа, изписани с кирилски надписи. По палеографски данни и археологически контекст, те се датират в X в. Текстове представляват молитви-заклинания срещу болестта треска (тръсавица, огънница), съставени като императивни обръщения към нея. Макар че текстуралният анализ показва редица сходства с канонични и неканонични молитви срещу треска във византийската и славянската традиция, както и с народните магически практики, двата амулета са оригинален пример за практическата народна медицина и религиозност в средновековна България.

12. **К. Тотев** – Още веднъж за процесийния кръст от средновековния Ветрен на Дунав. Предмет на статията е процесийен кръст с надпис О АГΙΟΥΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥΣ, открит в крепостта до с. Ветрен, идентифицирана като средновековния Ветрен на Дунав. Авторът оспорва няколко основни аспекта на интерпретацията на находката, предложена в публикации на Г. Атанасов, а именно класификацията на този тип паметници, употребата, технологията на изработка и украса, произхода и датировката. Сравнителният анализ на кръста от Ветрен и други подобни кръстове-находки от България и Византия води до извода, че той принадлежи на групата на бронзовите византийски процесийни кръстове, вероятно произведен в Константинопол през XI – XII в. Бил е предназначен за намерши на хоругва и най-вероятно е бил закупен за някоя църква, посветена на Св. Георги в Дръстър или крепостта до с. Ветрен.

13. **И. Алексиев** – За бъклиците в средновековна България. Разгледани са бъклиците

от Първото и Второто българско царство. Разделени са на три типа въз основа на формата (на тълото), свързана и с промяна на предназначението им – от индивидуални амбалажни съдове като трапезни. Рядко срещани съдове през цялото българско средновековие и използването им като сватбарски реквизит в ново време дава основание на автора да допусне, че бъклиците са имали и временна обредна функция и през Второто българско царство.

14. *Цв. Степанов* – Владетел, доктринерика и титулни практики в Източна Европа през VI – IX в. Статията осветлява владетелската институция в Източна Европа – направен е сравнителен анализ на каганската институция по материал от Киевска Рус и Първото българско царство. Анализът позволява да се заключи, че набиращите сили през IX в. руси и българи имали за задача да се утвърдят в процеса на противоборство с две могъщи империи – на ромеите и на хазарите. Те го постигнали чрез сходни стратегии, включващи и “одомашняване” на титулна практика и доктринерика, заимствани от техните противници. По този начин дунавските българи и русите, независимо от определени неизбежни различия, избрали почти идентични пътища за самоутвърждаването си.

15. *Ст. Йорданов* – За социално-политическата организация на Кубратова Велика България: III. Административната организация на “Старата Велика България” и тричастното племенно деление на Волжска България. В проучването се прави по-нататъшно изясняване – след двете предишни изследвания на автора на тази тема – на административно-политическото устройство на Кубратова България в съпоставка с устройството на Волжско-Камска България и Аспарухова България. Анализирани са известия на арабски автори, представящи населението на Волжско-Камска България като съставено от три “раздела” – берсула, есегел и българи. Приема се, че те обозначават съответно източната (лява) гранична област, западната (дясна) гранична област и централната област на Волжско-Камска България. Посочват се данни, по които се проследява аналогично назоваване на тези части на държавно-административното устройство и в Кубратова и Аспарухова България.

16. *А. Николов* – Из византийската историческа топка: “българи – скити”, “славяни – скити”. Проучването е посветено на проблемите, възникващи при използването на информацията на византийските извори, осветляваща етнокултурната ситуация във варварския север и по-специално онази за българи и славяни. За пореден път се обръща внимание върху обстоятелството, че византийската топо- и етнонимична номенклатура, както и някои описания на етнокултурни характеристики на варварския свят, твърде бегло отразяват реалната етнокултурна ситуация и най-често са заимствани от традиционната за византийската литература антична топо- и етнонимична номенклатура, както и от един фонд от т. нар. общи места (топоси), идващи от античната литература. Приема се например, че дори такъв паметник като “Българския апокрифен летопис” чрез влиянието на византийската литература върху средновековната българска литература предава вариант на т. нар. от автора “скитска легенда”, тръгваща от Херодот и достигаща през Михаил Сириец до Лъв Дякон. Използваната от византийските автори антична етнонимична номенклатура повлияла и върху начина на представяне на българи и славяни, което обезстойността някои свидетелства, досега приемани като същинско описание на етнокултурния облик на тези народи.

17. *Ст. Михайлов, Н. Хрисимов* – Българо-византийските отношения (края на

VII в. – началото на VIII в.). Разгледани са договорите между България и Византия от 681 г., 705 г. и 716 г. Установява се, че в първия договор не се засяга проблемът за завладяната от българите земя. С договорите през 705 г. и 716 г. на българите е даден от страна на Византия федератски (или съюзнически) статут. Привеждат се аргументи, че под името Загора трябва да се разбира земята на север от Стара планина.

18. *Г. Атанасов* – Откога, как и докога генуезците владеят Калиакра в началото на XV в. Оспорва се предположението на Ш. Папакостя, че Калиакра (в Добруджа, столица на Добруджанското българско деспотство в края на XIV в.) е владение на Генуа през 80-те години на XIV в. Въз основа на серия писмени източници и данни от археологически проучвания в Калиакра се обосновава мнението, че тя става генуезко владение около един месец след 28 юли 1402 г. и че вероятно в съюз с унгарския влашки васал Мирчо I и българския цар Константин има съвладетелски права в Добруджа до 1417 г.

19. *Ст. Дойнов* – Първите български военно-земеделски селища в Русия през XVIII в. На документална основа е изяснен проблема за формирането на военно-земеделски селища и с голям брой българи-изселници (бегълци) от родните им селища в Турция (Търново, София, Силистра, Никопол и др.). Поселенията са създадени в пограничните руски земи зад р. Днепър, около реките Каварлик, Тура, Каменка и Омелник. Тук са формирани две военно-административни области – Нова Сърбия и Славяносърбия. Дадени са сведения и за Българския полк.

20. *Е. Бачинская* – Болгары в казачьих формированиях Южной Украины в конце XVIII – XIX в. В статията е разгледан въпросът за българското население в казачките формирования в Южна Украйна, ролята им в заселването на региона през XVIII – XIX в. и техните военни и културни традиции. Проследено е създаването на български казачки части и са изброени имената на казаци от български произход. Отделено е място и на участието на казачките формирования в Руско-турските войни от края на XVIII в. и началото на XIX в.

21. *Хр. Глушков* – Френски документ за българските селища в Бесарабия в средата на XIX в. През май 1856 г. френският консул в Галац изпраща на външния министър доклад за състоянието на българските емигранти в Бесарабия. Те се намират под политическото влияние на руското правителство, което им предоставя земя и много привилегии. Българските емигранти се отличават с трудолюбие и спестовност и според консула техните селища са в цветущо икономическо състояние.

22. *Н. Караиванов* – Болградската гимназия в българския възрожденски печат. Разкрито е отношението на българския възрожденски печат към Болградската гимназия (в гр. Болград, Украйна), открита през 1859 г. Използвани са 25 материала – статии, дописки, съобщения – които засягат въпроси, свързани с откриването, функционирането и вътрешноучилищните проблеми на тази българска светиня. Възрожденският печат отразява сравнително ясно създаването, развитието и проблемите на това първо гимназиално българско училище.

23. *М. Соломенко* – Г. С. Раковски – бранител на бесарабските българи. Разгледани са някои аспекти на взаимоотношенията между великия български революционер Г. С. Раковски и българите в Бесарабия. Отделено е внимание на помощта, оказана от Г. Раковски за откриването на Централното училище в Болград, отношението му към издевателствата на румънските власти над мирното българско население в Бесарабия през 1860 – 1861 г. и

24. **А. Андреев** – Пансионът на Тодор Минков, връзките му с московските юфили и българската емиграция”. Проследена е борбата на Т. Минков за новяване на пансиона в гр. Николаев (Украйна), даващ гимназиално образование ади хора от балканските страни, най-вече българи. Очертани са контактите на ателя на училището с водещи руски политици и водачите на славянските комитети. тирано е върху контактите на Минков с българските организации в Одеса. Румъния иград и на помощта, оказвана от последните на пансиона. Застъпена е тезата, че ането и поддържането на пансиона е не само руско дело, а в голяма степен заслуга ългарската емиграция.

25. **В. Тонев** – Гагаузите и националноосвободителните борби през Възраждането. ът поддържа тезата, че гагаузите – демографска група българско тюркоезично зние – до 60-те години на XIX в. участват съвместно с останалото българско население итието на национално-просветното и черковно-националното движение. След това ат под силно влияние на шовинистичната гръцка пропаганда, ревностно поддържана иградската патриаршия, и се обявяват против исканията за автокефална българска а. При екстремални условия обаче (примерът с въстанието в Каварна през 1877 г.) те ват заедно с останалите българи.

26. **Н. Червенков** – Болгарские подданные в Бессарабии. Направен е пръв опит изясни числеността и поминъка на българи, поданици на България, заселили се в абия в края на XIX в. – началото на XX в. Приложен е документ относно репресии на а българи от страна на Бесарабското руско губернаторство през 1916 г.

27. **П. Ст. Петков** – Българската православна църква и откъсването на Северна уджа от диоцеза на Екзархията (1877 – 1879 г.). На основата на значителен изворов иал в статията се разглеждат въпросите, свързани с преминаването на Северна уджа от диоцеза на Българската екзархия към Румънската православна църква. гират се някои пресилени и неточни оценки в съществуващата историческа литература юблема. Проследява се активността на българското висше и низше православно зенство през разглеждания период и опитите му да се запази Северна Добруджа в аза на Екзархията. Налага се изводът, че основните причини за трайното откъсване на рна Добруджа от българските земи и от Българската православна църква са гическите решения и междудържавните договори, подписани в Сан Стефано и в ин през 1878 г., както и ненормалното междущерковно положение на Екзархията.) създава пречки тя да се възползва дори от ограничените облекчения, предоставени 62 на Берлинския договор.

28. **В. Лечев** – Създаване и начална дейност на австро-унгарското военно-спортно ведомство по река Дунав 1914 – 1915 г. Дейността на австро-унгарския звски флот през 1914 – 1915 г. преминава през три етапа. През първия етап (28 юли – мври 1914 г.) параходните дружества предоставят своя глателен парк в разпореждане мейското командване на Сръбския фронт по силата на закона от 1911 г. Липсата на рализация води до крайно неефективно използване на търговските кораби. През втория (1 ноември 1914 г. – началото на юли 1915 г.) е създадена Военно-транспортна служба Шабадка, която централизира отчасти дейността на търговския флот. Предприетите и за превозване на оръжие от Германия и Австро-Унгария за България и Турция

завършват без успех. Важни промени във функциите на търговското корабоплаване по р. Дунав настъпват през третия етап (началото на юли – края на декември 1915 г.). Поради сериозните продължителни затруднения и необходимостта от превозване на оръжие за България и Турция, Общият министерски съвет на двуединната монархия решава да създаде Централно военно-транспортно ведомство със седалище във Виена. След създаването на ведомството и разгрома на Сърбия през есента на 1915 г., Австро-Унгария възвръща позициите си по р. Дунав.

29. **Ив. Радев** – Към меценатската дейност на х. Викентий Зографски. Статията е опит да се издирят и обобщят фактите за меценатската дейност на възрожденца хаджи Викентий Зографски. Тя е свързана с материална помощ за получаващите образованието си в Одеса и по-късно включили се в българското просветно дело личности – Константин Икономович, Сава Цанев Михайловски, Захари Княжески.

30. **Л. Георгиев** – Минко Радославов – възпитаник на Болградската гимназия и революционен деец. Изяснени са основни моменти от жизнения път и революционната дейност на Минко Маринов Радославов (1849 – 1935 г.), участник в освободителните борби на българския народ и изграждането на възстановената българска държава след 1878 г.

31. **К. К. Калчев** – Генералът от запаса Стефан Ив. Любомски – офицерът с “неизвестна” съдба. Описани са по-важни моменти от дейността на Ст. Любомски като български офицер. Авторът не приема включването му в състава на детронаторите на княз Александър Батенберг, като посочва убедителна документация.

32. **Н. Проданов** – Малко известни български историци. Гаврил Занетов (1863 – 1934 г.). Уточняват се биографичните данни и се прави кратък анализ на историописното творчество на бесарабския българин, дългогодишен служител в правосъдната система на Княжество България Гаврил Занетов. Достига се до извода, че основните му съчинения в историческа тематика го легитимират като представител на преходното време в развитието на българската историопис.

33. **Бл. Нягулов** – Българската иридента в Бесарабия” – между фикция и реалност. През периода 1918 – 1940 г., когато Бесарабия е анексирана от Румъния, представители на румънските полицейски органи и др. характеризират стремежите на многохилядното тамошно българско население като “българска иридента”. Авторът се позовава на документи и подчертава, от една страна – тенденцията за преувеличаване на “българската опасност”, а от друга – действително враждебното отношение към провежданата от Румъния политика не само от българското, но и от останалото местно население: руси, украинци, немци и др., вкл. молдованите. Приложен е доклад на полицейския началник в гр. Измаил (16 март 1939 г.).

34. **Х. Хеннер** – Столицата в Югоизточна Европа. Направен е преглед на столиците в Югоизточна Европа от ранното Средновековие до наши дни. Посочени са основните фактори, които оказват влияние върху развитието на столичните градове. Специално внимание се отделя на подхода на западноевропейската историография към темата “столица”.

35. **Р. Малчев** – Старобългарските амулети-коне, яздени от мъжка глава, и фолклорните текстове за светци с отрязани глави от западните български земи. Съпоставят се фолклорните легендарни предания от западните български земи за герои светци без глави (кефалофори) и старобългарските амулети-коне, яздени от мъжка глава. За тях се

редполага, че водят потеклото си от подобни вярвания на племена и народи, от чийто ултурно-исторически кръг са произлезли прабългарите. Съпадението на ареалите на аписите на преданията и на находките на амулетите доказва връзката между тях и по-онкретно – на култа към Св. Иван Рилски в селища, разположени край пътищата, по които а пренасяни неговите моши.

36. *К. Рингочев* – Планини и морета в българския юнашки епос. Обект на изследването е част от епическото пространство по данни от “Български юнашки епос” (СБНУ, 53), което обхваща планините и моретата. Честотата на топонимите, които ги юминират, показва различната им съотнесеност към неговата хоризонтална и вертикална урганизация. Чрез планините, сред които най-често срещани са Пирин и Стара планина, е утразена индоевропейската космография, докато цветовата характеристика на моретата (Бяло, Черно и Синьо море) е знак за диференциация.

37. *Ал. Пригарин* – Традиционната обществено-териториална структура на българските села в Бесарабия. На основата на оригинален етнографски теренен материал е направен анализ на социално-териториалната организация на българските села в Бесарабия. Характеризират се функциите на съседските обединения от типа “махала”, разглеждат се въпросите, свързани с техния произход и развитие през XIX – XX в. Обръща се внимание на паралелното съществуване, под едно и също име, на различни по своята същност микроединици от етническата структура: съседско-родствени обединения на семейства, живеещи в един квартал на селището: голяма (понякога ендогамна) част от селото, отразяваща особения исторически произход или етнокултурното своеобразие на населението. Доказва се, че и двата варианта на това явление играят важна роля в процеса на възпроизводство на българския етнос в региона, като изпълняват редица функции в обществения живот (етнодиференциращи, социализиращи, ритуални, производствено-стопански и др.).

38. *Ал. Ганчев* – Особености при брачните отношения у българите в Южна Бесарабия. Използвайки етнографски материал от с. Евгеновка, Тарутински район, Одеска област, авторът анализира социалните проблеми на брака в българските села на Южна Бесарабия. Последователно са разгледани добрачните отношения на младежта, изборът на другар в живота, брачната възраст и свързаните с това забрани. Особено внимание е отделено на трансформациите през XX в. в тази част от културата на преселниците българи под влиянието на редица фактори, които обуславят етнокултурното развитие и социално-икономическите промени в обществото.

39. *Св. Топалова* – Семейни обичаи на българите от чийшийските села в Бесарабия. Материалът за изследването е събран лично от авторката между 1995 – 1997 г. По сведения на информатори от няколко т. нар. чийшийски селища в Бесарабия – Чийший (Огородное), Бановка, Импуцита (Владичен), Каменка и Калчево, се представят семейните обичаи на живеещото там българско население, отнасящи се до предродилния, родилния и следродилния период. Въз основа главно на етнографски данни се доказва, че традиционните за тези селища обичаи са “източнобългарски”, пренесени от метрополията в новата родина и съхранени в една или друга степен досега. Етнографският материал е допълнен от значително количество диалектна лексика, което прави разработката полезна и за изследователите на българските говори в Бесарабия.

40. *Н. Стрезева* – Коледни обичаи и коледарски благословии от Придунавска

Бесарабия като извор за българската народна култура. Направено е описание на коледните обичаи и обреди на българското население от седем села в Бесарабия на базата на авторови теренни проучвания. Направени са съпоставки с коледната обредност на населението в България, за да се определи доколко е запазена традицията. Констатирано е отпадането на съществували преди елементи от коледни обичаи и обреди. Определено е мястото на иновациите в обредността на българите от посочените села.

41. *Т. Агафонова* – Обеклото в семейната обредност на българите в Южна Бесарабия. Изследвани са мястото, ролята и символиката на обеклото при обичаите и обредите в трите основни момента в човешкия живот – раждане/детство, сватба, смърт и погребение. Умело са разкрити: семантичната натовареност на обеклото, неговата апотропейна функция при редица семейни обичаи и обреди, както и ролята на обеклото при преминаването от един социален статус в друг.

42. *Я. Янкова* – Песенният фолклор, музикалното възпитание и националната идентичност на българите, живеещи в Южна Молдова. Статията съдържа преглед на литературата, свързана с интереса към бесарабския песенен фолклор, и анкетно проучване за състоянието му при съвременните политически и етнокултурни условия в българските селища в Южна Молдова. За първи път се засяга зависимостта между българския песенен фолклор, музикалното възпитание и националното самосъзнание в образованието на децата от български национален произход. Опирайки се на резултатите от проучването и на опита си като преподавател в гр. Тараклия, авторката предлага комплексна програма за музикално възпитание, която би допринесла за съхраняване на националното самосъзнание чрез възраждане на фолклорната песенна традиция на бесарабските българи.

43. *Д. Боримечков* – Възраждането на българските календарни празници в Бесарабия. Осветлява се актуалната тема – запазването в наше време на българските традиции в Бесарабия чрез тяхното възраждане. Разглеждани са няколко зимни и пролетни обичаи: Трифон Зарезан, Лазаруване, Гергьовден.

44. *Ив. А. Стоянов* – Един неописан субстратен елемент в топонимията на бесарабските българи. Задълбоченото изследване на неофициалното име на с. Калчево (Одеска област, Украйна) – Къшлите (sheds) – дава основание на автора да предполага субстратен елемент в голяма част от топонимията на бесарабските българи. Според него Къшлите (мн. ч. от къшла ‘кошара за овце, обикновено с двор и овчарска колиба, служещи за постоянен престой през зимата...’) възниква от тюркско местно име, възприето като апелатив и доизградено отново в предишния си статут на ойконим със славянски (български) граматичен елемент, което само по себе си говори за старинния му характер. Привлечен е доказателствен материал от безспорни исторически извори (сведенията на Евлия Челеби), топоними от почти целия славяно-балкански ареал, както и от Азербайджан, Таджикистан, Армения и др.

45. *В. Колесник* – Овчарската терминология в българските говори: терминологична семантично-словообразователна парадигма. Авторката предлага комплексен метод за обработка на диалектен материал с помощта на типови лексико-словообразователни парадигми въз основа на ключови думи-символи. Методът е приложен върху парадигмата с ключова дума *овца*, която е най-разгърната в лексико-семантичната група за названия на животни. Доказателства за следи от номадски начин на живот у тамошните авторката открива в количеството и семантичното богатство на специалната

лексика, свързана с овцевъдството в присъствието на суплетивни форми от тюркски произход в типите семантично-словообразователни парадигми с ключова дума *овца* и др.

46. *Ет. Стоянова* – Явленията диглосовост и билингвизъм, интерпретирани в художествен текст. Анализирани е текстът на романа „На позлатената земя“, Киев, 1934, от Николай Фуклев, таврийски български писател. С много примери са изяснени явленията диглосовост и билингвизъм, характерни за езика на българските заселници в Приазовието. В приложение са направени кратки биографични бележки за Н. Фуклев (1905 – 1938) и текст от непубликуваната втора част на посочения роман.

47. *Цв. Георгиева* – Идентификацията „родно“ („Родина“) в поезията на бесарабските българи. Обърнато е внимание на изрази и теми, като „Родина“, „родно“, „родна земя“, „село (родно село)“, „майка“, „земя“ и др., с които българските поети от Бесарабия определят своята и на българите от този регион връзка с прародината – България. Приведени са текстове от стихотворения на Петър Бурлак-Вълканов, Георги Барбалов, Михаил Бъчваров, Димитър Пенчев, Нико Стоянов, Татяна Танасова и др.

48. *Св. Георгиева* – Категориата „време“ в българския говор на село Заря (Камчик), Одеска област в Украйна. Обект на изследването е темпоралната система на българския говор в с. Заря, която според авторката се състои от 8, а не от 9 глаголни времена, както е в съвременния български книжовен език. Оказва се, че в нея липсва „най-сложното“ глаголно време – бъдеше предварително в миналото. Посочено е образуването и темпоралната семантика на всяко от осемте времена.

49. *З. Барболова* – Фонетична и морфологична дублетност в българския говор в кв. Терновка – гр. Николаев (Украйна). Изследването на говора на с. Терновка, сега квартал на гр. Николаев (Одеска област, Украйна) доказва, че като цяло тази езикова система не е единна. Независимо, че от около 200 години тя е относително изолирана от другите диалектни системи, неединният характер на говора се проявява на фонетично, морфологично и лексикално равнище.

50. *Н. Тодоров* – Проблеми на социолингвистичното проучване на езика на българите в Бесарабия. Доказва се, че книжовният български език и регионалният бесарабски български език са единни и по отношение на влиянието си от руски, а за да се отчете езиковия резултат от това влияние върху езика на българските емигранти, е необходимо: а) да се изработи обективен, научно издържан критерий за езикова идентичност; б) подборът на информанти да бъде съобразен с целите на социолингвистичните проучвания. Методът за набирание на многобройни и случайни информанти е неефективен.

51. *Т. Тодорова* – За някои форми на руското влияние върху езика на българския периодичен печат в Бесарабия в края на ХХ в. Разгледани са някои характерни черти на руското влияние върху езика на българския периодичен печат в Бесарабия през 80-те и 90-те години на ХХ в. Формите на руско влияние в публицистичните текстове се анализират както следва: а) лексикални заемки; б) калкирани или неправилно преведени изрази от руски език; в) явления на езикова интерференция (трансференция).

52. *В. Терзи* – За обучението по български език в условията на билингвизъм. Констатира се широкото разпространение на билингвизма сред българите в Одеска област, Украйна. Изтъква се необходимостта да се спазват осем методически принципа при обучението по български език, а също и големите трудности при сегашните условия:

въвеждане на украинския език като държавен, липсата на необходимия брой добре подготвени учители, на учебна литература и др.

53. *Е. Кирилова* – Народополезната дейност на д-р Васил Андреев Манов. В. Манов (1875, Тулча – 1946, София), д-р на Йенския университет (Германия) извършва многостранна преподавателска, организационна, популяризаторска и изследователска дейност в областта на българското учебно дело и педагогическите науки. В публикацията са разкрити съществени моменти от тази му дейност.

54. *Л. Стоичкова* – Още за Балановата „хубост на езика“. Приема се, че акад. Александър Теодоров-Балан ратува за полидиалектна основа на книжовния български език, тъй като езикът на бесарабските българи е формация, обединяваща фонетичните и морфологичните особености на цялата ни езикова територия. Това е единен български език, който според него е модел за кодифицирана норма, защото с „тоя език се представя българския народ в свое народностно единство и култура“.

55. *Р. Манджукова* – Прояви на синтактична интерференция в речта на деца от Бесарабия. Децата от Бесарабия, както и останалата част от населението в този регион, са носители на български диалект, който представлява един консервиран образец на северо-източните говори в България в състоянието им преди близо 200 години. Обаче това предположение е вярно доколкото, доколкото могат да бъдат игнорирани последиците от дългогодишните езикови контакти на българското население в региона с румънци (1856 – 1878 и 1918 – 1940), а и с руснаци. Последното дава основание говорът да бъде изследван не в чисто диалектоложки план, а и от гледна точка на социолингвистиката. Още повече, че детството, когато езиковите системи едва се формират, представлява особен интерес от гледна точка на билингвизма. Детският билингвизъм обикновено се смята за най-ценен и най-траен, затова изследванията за развитието му се смятат за особено плодотворни. Изследвани са речевите изяви на ученици с оглед на формирането на речевите им навици в условията на билингвизъм и на социално-ситуационната обусловеност на формирането им. Изследването обхваща идиолектите на ученици от с. Лошчиновка, Измаилски район, Одеска област, Украйна.

Предмет на доклада е явлението интерференция на синтактично равнище, като резултат от контакта между българския и руския език в битовата комуникативна сфера. Описани са проявите на интерференция в речта на носителите на езика на две синтактични нива – просто изречение и сложно изречение. Получените резултати са анализирани в два аспекта – лингвистичен и социолингвистичен. Последният се състои в откриването на възможности за установяване на корелация между социално-демографските характеристики на информаторите.

56. *Ем. Миланов* – Динамика на идентичността на гагаузите в Бесарабия. Посочва се, че до началото на двадесетте години на ХХ в. етно-културната група гагаузи (изселници от България в Бесарабия през XVIII – XIX в.) е с българско национално самосъзнание. През следващите две десетилетия, когато Бесарабия е анексирана от Румъния, започват опити за турцизиране на гагаузите. От 60-те години в СССР се провежда политика за формиране на гагаузка народност. След разпадането на СССР държавното ръководство на Молдова възстановява опитите за турцизиране на гагаузите с помощта на Турция.

57. *Сп. Ташев* – Процеси на реемиграция сред българите от Северното Причерноморие (1989 – 1999 г.). По прогнозни данни се посочва, че от около 4 млн. души

етнически българи, живеещи извън България, около 650 000 – 700 000 души биха пожелали да се заселят трайно в България, но че при съществуващите условия броят им би бил около 200 000 – 300 000 души. Посочват се държавните органи в България, които следва да извършват определени дейности, свързани с процеса на реемиграция, а също и програмата, разработена от Агенцията за българите в чужбина към Министерския съвет.

58. *Ем. Александров* – Духовно единение с Родината на българите от Северното Причерноморие (Правни проблеми). Описани са основните принципи и правни норми на универсалното международно право, на европейското международно право, на българското право и на законодателни актове в Украйна, Русия и Молдова, уреждащи правата и свободите на българите, живеещи извън България, в частност, в посочените три държави. Обръща се внимание и върху прояви на нарушаване на национално-малцинствените права и свободи на българите в Молдова и Украйна.

59. *Е. Челак* – Краеведските проучвания за бесарабските българи и гагаузи. Дадена е информация за краеведските проучвания: началото се поставя през 50 – 60-те години на XX в., през вторият период 70 – 80-те години с краезнание се занимават и учени, а от 90-те години започват комплексни поселищни проучвания.

60. *Ив. Грек* – Съвременни етнонационални проблеми на българите в Молдова и Украйна. Направен е политологичен анализ на съвременното състояние на българската диаспора в Молдова и Украйна. Посочени са концептуални подходи за самостоятелно екстериториално национално-културно развитие специално в Молдова.

61. *Ж. Колева, Д. Гоцева* – Българите в Молдова и Украйна. Библиография. Българска книжнина (1878 – 1995 г.). Представени са изследвания и публикации на извори с научен характер, както и научно-популярна литература с фактологични данни. Материалите – общо 1105 заглавия – са събирани “de visu”.